

בס"ד
שיעורי "ליל שישי"
בישבה"ק ברכת יצחק
שנה ז'

פרשת לך לך
האם צריך לשלם עבור נסיעה באוטובוס שהוזמן לחתונה
פי"ג פסוק י"ג "ואנשי סדם רעים וחטאים ליהוה מאד"

א. אחד הבחורים בישיבה השתתף בשמחת חתונה בירושלים, כשחפץ לשוב לבני ברק הבחין שליד האולם עומד אוטובוס אשר הוזמן ע"י חתן מחתונה אשר התקיימה בסמוך, ועומד לנסוע לבני ברק, מכיון שהאוטובוס היה חציו ריק עלה הבחור לאוטובוס כאחד מאורחי החתונה ונסע לבני ברק, אך בסוף הנסיעה התברר שאינו מאורחי החתונה שלשמה הוזמן האוטובוס ועתה תבעו ממנו לשלם את דמי הנסיעה, בהסבירם שאמנם החתן מממן את הוצאות הנסיעה של אורחיו, אך מכיון שאינו אורח של החתן המזמין עליו לשלם, ומנגד טען הנוסע שהדין הוא שזה נהנה וזה לא חסר פטור, ומכיון שהאוטובוס בלא"ה היה נוסע לבני ברק, ולא היה צריך להוסיף תשלום על נסיעתו, וגם אינו עומד להסיע אנשים בתשלום ממילא פטור מלשלם, הצדק עם מי.

זה נהנה וזה ל"ח פטור מדין כופין על מדת סדום

ב. הנה מקור הדין של זה נהנה וזה לא חסר מצינו בכמה מקומות בש"ס וביניהן בב"ק (דף כ"א א') ומסקנת הגמ' שם שהדר בחצר חברו אם החצר אינה עומדת להשכרה פטור מלשלם אפי' שאילולי שהיה דר שם היה שוכר דירה אחרת, מ"מ כיון שאינה עומדת להשכרה הו"ל זה נהנה וזה לא חסר ופטור. ובפני יהושע כתב שיסוד הדין של זה נהנה וזה לא חסר פטור הוא מטעם שכופין על מדת סדום, כיון שבלא"ה הבעלים לא היה משכיר את החצר א"כ אין לו הפסד מכך שהלה דר בה. ונראה בביאור דבריו עפ"י מש"כ רש"י בכתובות (דף ק"ג א') דמדת סדום היא שהיו מקפידים לבל יהנה חבריהן מנכסיהן אפי' שאינן חסרים כלום, ולכן כשאינו חסר פטור משום שכופין על מדת סדום. ומוסיף הפני יהושע שמשום כך יבואר היטב הדין (המבואר בב"ק שם) שאם יש למהנה אפי' נזק מועט חייב הנהנה לשלם כל דמי ההנאה ואפי' יותר מדמי הנזק מכיון שמעתה אי"ז מדת סדום אם יתבע תשלום כיון שנפסד ממונו.

ולפי"ז בנידון דידן אחר שהאוטובוס נשכר ממילא והתשלום עליו קבוע בין אם יהיה מלא או ריק, והנוסע אינו מוסיף הוצאות יש מקום לומר שפטור הנוסע מלשלם מדין זה נהנה וזה לא חסר משום שכופין על מדת סדום.

בשו"ת מהרש"ג הוכיח שכשהוציא הבעלים הוצאות קודם לכן חייב לשלם

ג. ואמנם בשו"ת מהרש"ג (סי' קכ"ד) נשאל על מקרה דומה שראובן שכר קרון ע"מ לשלוח סחורתו לעיר מסויימת, אך לא היה לו צורך ביותר מחצי קרון, והניח לשמעון ליתן את סחורתו בחצי הקרון שנשאר ריק, ועתה תובע ראובן משמעון שישלם לו חצי מהוצאות שכירת הקרון, מאידך טוען שמעון

שהרי הוא בכלל הדין שזה נהנה וזה אינו חסר פטור, שהרי בלא"ה היה זקוק ראובן לשלם עבור דמי שכירת הקרון.

והשיב המהרש"ג שחייב שמעון לשלם לראובן דמי חצי הקרון, וראיתו מדברי התוס' בב"ק (דף כ' ב' ד"ה הא איתהנית) שהק' למ"ד זה נהנה וזה ל"ח פטור, האיך יבאר הדין המבואר בכתובות (דף ל' ב') גבי תחב לו חברו בבית הבליעה שחייב האוכל לשלם מדין נהנה, ולמה חייב האוכל והרי זה נהנה וזה לא חסר פטור, שהרי עתה משדחף האוכל לתוך פיו מיד נמאס ואינו שווה כלל, והנהנה לא מחסר, ותי' התוס' שכיון שמתחילה היה חסרון (והיינו בהכנסה לתוך פיו) הרי זה נחשב להנאה שיש בה חסרון והוי זה נהנה וזה חסר. ומעתה אומר המהרש"ג שמכיון שראובן הוציא הוצאות בתחילה עבור שכירת הקרון, הגם שבלא"ה ישלם שכירות עבור הקרון, מ"מ חייב שמעון לשלם עבור השימוש בקרון. ולפי"ז בנידון דידן יש מקום לומר שכיון שהחתן היה צריך להוציא הוצאות עבור שכירת האוטובוס הרי הנוסע חייב לשלם.

יש לחלק בין אם ההוצאה הייתה רק לצורך הנהנה או שנעשית גם בלא"ה

ד. ולולי דבריו היה מקום לחלק טובא בין המקרה של תוס' לנידון של קרון, שהרי במקרה שתחב לו חברו בבית הבליעה האוכל נמאס בפיו של הנהנה, ואילולי שהיה מכניס לתוך פיו האוכל לא היה נמאס, נמצא א"כ שהחסרון נעשה רק עבור הנהנה בלבד, ואשר ע"כ הוי בכלל זה נהנה וזה חסר, משא"כ בנידון של הקרון שהושכר לשימושו של ראובן ובלא שימושו של שמעון גם היה צריך ראובן להוציא הוצאות עבור שכירת הקרון, א"כ אפשר לומר ששמעון לא מחסר דבר מראובן.

אך באמת שמצינו מח' האחרונים בביאור דברי התוס' דהנה המחנה אפרים (הלכות גזילה סי' י"ג) הוציא מדברי התוס' הלכה מחודשת דאם אנס גוי לקח ביתו של ראובן, והשאלו לשמעון, חייב שמעון לשלם לראובן דמי השתמשות בבית, הגם שגם אילולי ששמעון השתמש לא היה יכול ראובן ליהנות מביתו אחרי שלקחו ממנו את ביתו, מ"מ כיון שיש כאן הנאה של שמעון וחסרון של ראובן יש לחייב את שמעון בדמי השימוש, (ודלא כדעת המרדכי הסובר שפטור מלשלם), אך האור שמח (פ"ג מגזילה ה"ט) כתב שמש"כ התוס' שחייב הנהנה לשלם כיון שקודם לכן נמאס המאכל היינו משום שהאוכל נמאס לצורכו של הנהנה, אבל אם החסרון נעשה בלא קשר לנהנה אין לחייב את הנהנה, וממילא גבי הנכרי שאנס ביתו של ראובן והשאלו לשמעון מכיון שחסרון הבית לא נעשה לצורך הנאת שמעון, פטור שמעון לשלם משום שזה נהנה וזה לא חסר פטור, וא"כ דברי המהרש"ג בהבנת דברי התוס' מתאימים לדברי המחנה אפרים.

שכר עו"ד לשחררו ממאסר ועי"כ שוחרר גם חברו האם צריך לשלם לו

ה. מעשה היה בב' יהודים אשר השלטון העליל עליהן שעברו על חוק המדינה, ומשום כך נתנו את שניהם בבית האסורים, אחד מן האסורים שכר עורך דין נכבד אשר הצליח להוכיח לשלטונות שהחשד שהעלילו עליהם לא היה ולא נברא, ומכיון שדבריו התקבלו שחררו את שניהם מן המאסר, ועתה תובע האדם ששכר את העו"ד את חברו שישתתף עמו בתשלום עבור שכר טרחת העו"ד, אך מנגד טען הנתבע שכיון שבלא"ה היה שוכר את העו"ד עבור שיחרור עצמו, אלא שממילא כיון שהעו"ד הוכיח שנאסרו רק מחמת עלילה שפלה, הרי הוא נהנה מן ההפקר, והרי דינו כזה נהנה וזה לא חסר שפטור.

ברמ"א (חו"מ סי' רס"ד ס"ד) הביא דעת הפוסקים שאם העו"ד לא היה צריך לטרוח טרחה נוספת עבור האסיר השני, אלא שממילא הרוויח האסיר השני כיון שהעלילה הופרכה פטור האסיר השני לשלם מדין זה נהנה וזה לא חסר פטור.

ולפי"ז יש מקום ללמוד לנידוננו כאשר החתן הוציא הוצאות על האוטובוס והתשלום הוא קבוע בין אם הנוסעים יהיו רבים או מעטים הרי מכיון שבלא"ה היה מוציא הוצאות על אורחי חתונתו אלא שממילא הנוסע הנוסף נהנה מכך אין לחייבו בתשלום.

הציע שידוך לבת הגדולה ומחמת כן נתגלגל שידוך לבת הקטנה האם חייבים לשלם

ו. מעשה בשדכן אשר הציע את בתו הגדולה של ראובן לבנו של שמעון, הלה הפגיש בין הצדדים ואכן מצאו הצדדים חן האחד בעיני השני, אלא שלבסוף החליטה בתו של ראובן שאיננה חפצה בבנו של שמעון, ואכן נישאה לאדם אחר, כעבור זמן לא רב הציעו שדכנים אחרים את בנו של שמעון הנ"ל לבת הצעירה של ראובן, ואכן השידוך יצא אל הפועל בשעטומ"צ, השדכן הראשון שהציע את ההצעה הקודמת לבתו של ראובן הגיע ותבע דמי שדכנות עבור השידוך שיצא זה עתה, וטענתו בפיו שהגם שהצעתו לבתו הגדולה של ראובן לא יצאה אל הפועל מ"מ השידוך של בנו של שמעון לבתו הקטנה של ראובן יצאה אל הפועל גם בזכות התחלת השידוך שניסה לרקום הוא עבור בתו הגדולה, שהרי התרצו הצדדים זל"ז כאשר הציע לבנו של שמעון את בתו הגדולה של ראובן, ואשר ע"כ מגיע לכל הפחות חלק מדמי השידוך.

שאלה זו נשאלה קמי האבני נזר (חו"מ סי' ל"ו) והשיב בהקדם שחייב שכר השדכנות לא מוטל על הורי החתן והכלה, אלא על החתן והכלה עצמם, אלא שהמחותנים משלמים את החייב המוטל על בניהן, ומעתה אפשר שמגיע לו מקצת שכר השדכנות רק מהחתן, אבל אחות הכלה שמצאה את זיווגה בזכות שהשדכן רצה לשדך את אחותה הרי זה גרמא של הנאה ופטורה לשלם.

למדנו מדבריו אלו שהגם שהיה כאן חסרון למהנה והיינו השדכן, והנאה לבתו הצעירה של ראובן מ"מ פטור מלשלם דהו"ל זה נהנה וזה לא חסר כיון שלא התכוין ליהנות את בתו הצעירה של ראובן.